

slovakia - ukraine project
InovEduc

3D моделі об'єктів у проекті «InovEduc»

**3D моделі
об'єктів
у проекті
«InovEduc»**

 slovakia - ukraine project
InovEduc

Ідентифікація проекту

Назва проекту: Інноваційні методи в освіті для підтримки партнерства – «InovEduc»

Одержувач: Pan European University H.O.

Фонд: Норвезькі гранти

Программа, сфера: SK08 Транскордонне співробітництво

Проект ID: CBC01008

Загальні допустимі витрати проекту: 639 430,- EUR

Грант проекту: 575 486,- EUR (90% - кожна частина складається з вкладу фінансового механізму та вкладу державного бюджету в пропорції 85% / 15%)

Співфінансування проекту: 63 944,- EUR (10% - власні кошти)

«Словаччина – Україна: співробітництво через кордони»

«Гранти ЕНР і Норвегії – Спільною працею до спільних цінностей»

Партнери проекту

- Центр європейської політики – *Словаччина*
- ГО «Агенція досліджень «Карпатія», Ужгород – *Україна*
- Генеральне консульство Словаччини в Ужгороді – *Словаччина*
- Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти – *Україна*
- Ужгородський національний університет – *Україна*
- Євангелістська об'єднана школа в Пряшеві – *Словаччина*
- Ужгородська лінгвістична гімназія імені Т.Г. Шевченка – *Україна*
- Методично-педагогічний центр в Братиславі – *Словаччина*
- Інститут етнології САН, Братислава – *Словаччина*
- IMSA Коледж Компані AS – *Норвегія*

Вступ

Проект «Інноваційні методи в освіті для підтримки партнерства – «InovEduc» поєднує в собі сучасну освіту та інформаційно-комунікаційні технології. Його мета полягає в тому, щоб поліпшити методи навчання по обидва боки кордону країн Словаччини – України. Завдяки посередництва новітніх методів 3D-контенту з використанням віртуальної та доповненої реальності, а також створенням інноваційними методами робочих зошитів для вчителів проект пропонує унікальний набір інструментів для навчання.

У рамках проекту були створені 3D-моделі 24 (14 в Словаччині і 10 з України) культурних, технічних та природних пам'яток і унікальне програмне забезпечення, завдяки яким 3D-моделі, включаючи додатковий текст і аудіо відображення інформації, є цінним продуктом для користувачів (в основному для учнів, студентів, учителів та викладачів, а також тих, хто цікавиться туристичною сферою і т.д.). Створений інтерактивний програмний інструмент слугує допомогою в навчанні і викладанні, що пов'язані з питаннями громадянського суспільства, спільної історії регіонів Східної Словаччини та Закарпаття, регіональної освіти, традиційних культур, географій, особливості спільного кордону і релігії. У проекті пройшли підготовку 20 викладачів, учителів і тренерів, котрі брали участь у розробці робочих методичних зошитів і в даний час виступають у якості послів сучасної освіти для словацьких та українських шкіл.

Вибрані об'єкти, які були оброблені у вигляді інтерактивних 3D-моделей, презентують основні визначні пам'ятки з точки зору їх географічної конфігурації і спільної історії. По обидва боки кордону були вибрані пари об'єктів, які мають подібний тип або анало-

гічну функцію. Результатами проекту ми намагаємося заохочувати користувачів програмного забезпечення фізично відвідати пам'ятки і інтерактивно обробляти об'єкти за допомогою різних додатків, наприклад, можливість демонтажу об'єкта у віртуальному просторі (церква в Шміговцях), можливість функції відображення об'єкта (млини в експозиції народної архітектури Вігорлат-музей в Гуменному), можливість показувати історичні події (руйнування залізничного віадука в Ганушовцях над Топльов) або демонструвати історичний розвиток будівництва об'єкта (замок Зборов, костюл у Великій Трні).

В рамках проекту «InovEduc» ми прагнемо усунути бар'єри між людьми, що живуть в прикордонних районах Словаччини та України, завдяки знанню спільної історії, традицій і розвитку в суспільстві.

«Інноваційні методи в освіті для підтримки партнерства – «InovEduc» були реалізовані за підтримки Норвезьких фондів у рамках транскордонного співробітництва SK08. Бенефіціаром проекту (СВС01008) є Панєвропейський університет у Братиславі разом зі своїми фінансовими партнерами – Центром європейської політики в Братиславі та Громадською організацією «Агенція досліджень «Карпатія» в Ужгороді. Нефінансовими партнерами в проекті є Генеральне консульство в Ужгороді, Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти, Ужгородський національний університет, Євангелістська об'єднана школа в Пряшеві, Ужгородська лінгвістична гімназія імені Т.Г. Шевченка, Методичний та педагогічний центр в Братиславі, Інститут етнології САН, Братислава та IMSA Коледж Компані AS (Норвегія).

«Словаччина – Україна: співробітництво через кордони»

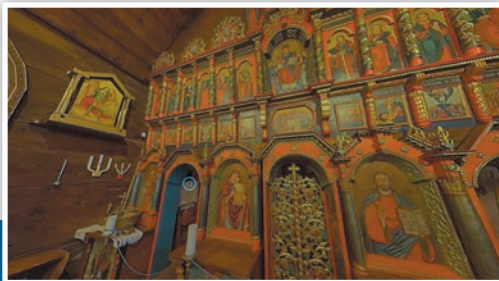
«Гранти ЕНР і Норвегії – Спільною працею до спільних цінностей»

Дерев'яний греко-католицький храм Святого Архангела Михаїла в Тополі

Село Тополя розташоване в Національному парку Полонини і разом з Руським Потоким та Улічським Кривим знаходиться на спільному туристичному маршруті. Засноване під час колонізації згідно з Волюським законом, перша письмова згадка - 1600 рік. В середині 18 століття в Тополі проживало 130 греко-католиків; за даними Йозефінської метрики в селі було 430 греко-католиків і 9 євреїв. Сьогодні в Тополі проживає близько 150 чоловік.

Храм на честь святого Архангела Михаїла побудовано приблизно 1700 року. З періоду його створення збереглася рідкісна ікона Страшний суд (Судний день), написана (ймовірно місцевим народним іконописцем) не на дереві, як було традиційно в ті часи, а на полотні з льону. В 1960-х роках ікону було передано до Музею української культури в Свиднику.

Під час Першої світової війни в кадастр села було внесене військове кладовище, на якому поховано 240 російських і австро-угорських солдатів. У Тополі також знаходиться збережене найкраще в регіоні Полонини єврейське кладовище. Щороку в селі відбувається фестиваль фольклору. Село є привабливим для туристів ще й тому, що через малу чисельність населення й мінімальну забрудненість є частиною Парку темного неба Полонини.

Церква Святого Миколая Чудотворця в Данилово

У центрі села Данилово (Хустщина) стоїть наймолодша з готичних церков регіону – церква Святого Миколи Чудотворця. Вона збудована із дубових брусків. Фундамент камінний, який з'єднав дерев'яну будову розчином з понад 5 тисяч курячих і гусячих яєць. Церква має витончені пропорції і більш виразний малюнок динамічного силуету. Композиція форм підкреслює стрімкий зліт вежі з дуже високим шпилем. Споруду утворюють два зруби, збудовані з дубових колод. Зруб нави з бабинцем має опасання і високий двосхилий дах. Значно менший вівтарний зруб вкрито стрімким дахом. Вікна нави – квадратні, заґратовані кованими «готичними» прутами з вигнутими «вусиками». Над ганком, вище опасання, влаштовано відкриту галерею. В середині неф та східний зруб перекриті високим коробовим зводом, а бабинць – плоским перекриттям. У західній стіні нефа вбудовані хори. Виріз між бабинцем і нефом має форму ажурної арки. Біля церкви розташована струнка дерев'яна каркасна дзвіниця під шатровим верхом, а в ній – три дзвони.

Церква збудована в 1779 році. Збереглися розписи 1828 року художника І. Корнмаєра. В 1965 році замінили старий дах на новий, а в 1984 році ремонтували кріплення хреста.

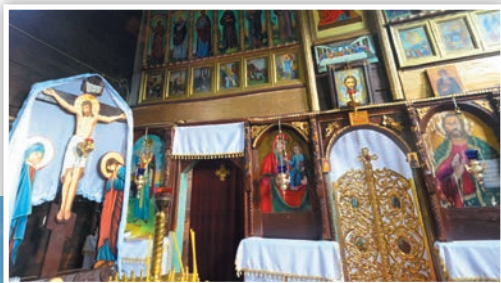
Дерев'яна православна церква Святого Михаїла Архангела в Руському Потокі

На східному схилі над селом знаходиться церква Святого Архангела Михаїла. Це єдина дерев'яна церква в Словаччині, яка з 2000 року служить потребам Православної Церкви. Перше письмове свідчення про її існування датується 1746 роком. Три дзвони, які були розміщені у вежі церкви, в 1956 році перенесено на дерев'яну дзвіницю. Тринефова споруда церкви покрита шиндлевим (дранчатим) дахом, шатро якого над святилищем і бабинцем увінчане двома невеликими вежами. В 1968-1973 роках увесь храм повністю реконструйовано і оголошено національною пам'яткою культури.

Храм, відповідно до санітарних правил, виданих Йосипом II, був обнесений кам'яним муром, який відділяв священний простір храму і прилегло до нього кладовища від навколишнього оточення. З початку 18 століття кількість жителів села зросла зі 160 до 361 греко-католиків та 7 євреїв у 1842 році. До початку Першої світової війни в селі проживало 428 чоловік. У даний час село налічує 130 постійних жителів.

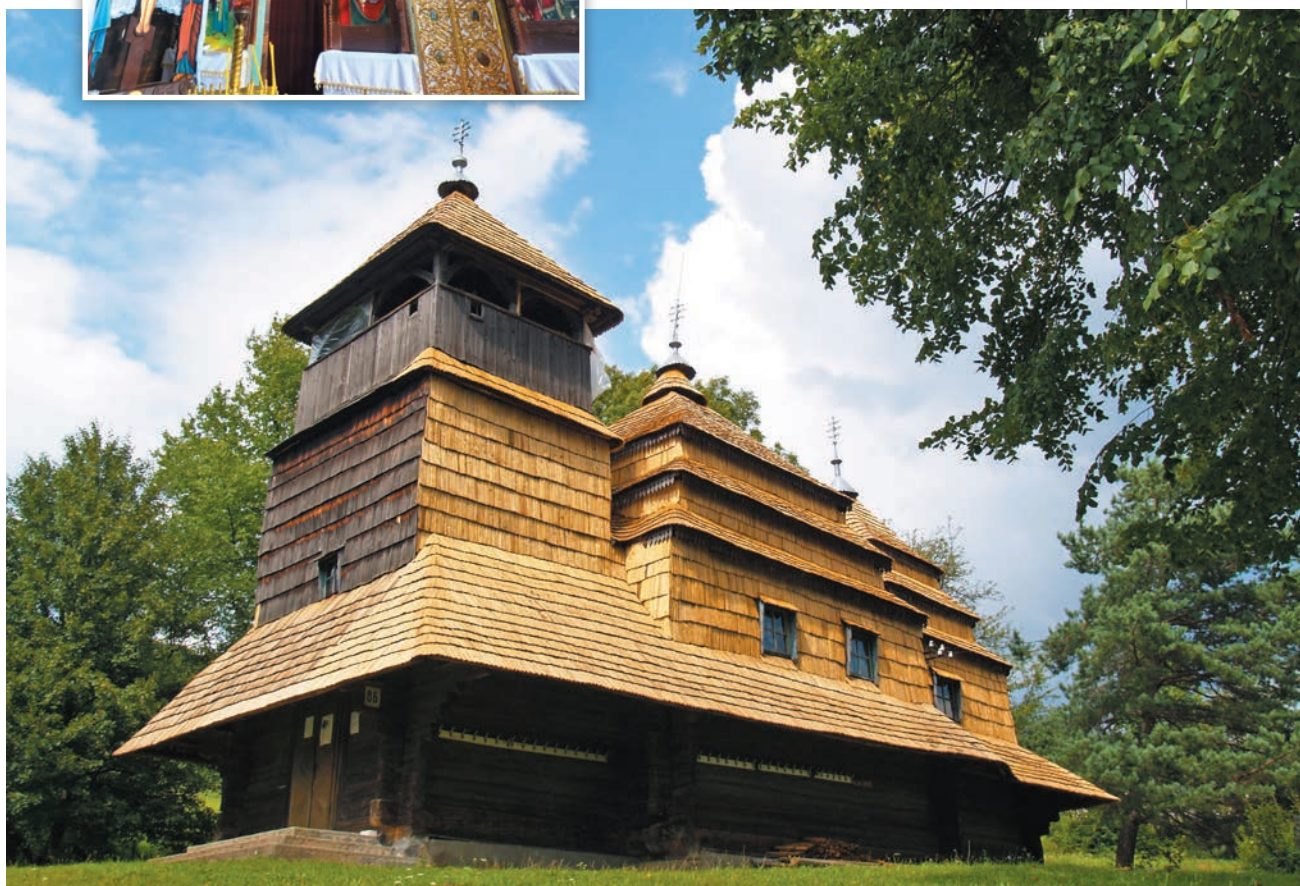

Церква Покрови Пресвятої Богородиці в Кострино

Храм побудований без жодного цвяху та сучасних осначень. З кожного боку церква сприймається як бездоганно завершений художній твір. Внаслідок надбудови каркасної вежі-дзвіниці церква набула певної динамічності з наростанням форм зі сходу на захід, що максимально наблизило її до церков лемківського стилю. Довжина церкви складає 15 м, ширина – 7 м, висота вежі від фундаменту – 14 м. Народний переказ твердить, що селяни обираючи місце для церкви, довго вагалися переносили деревину з урочища Кошарки і урочище Дорошавиця чи навпаки, аж поки не встановили храм на Дорошавиці.

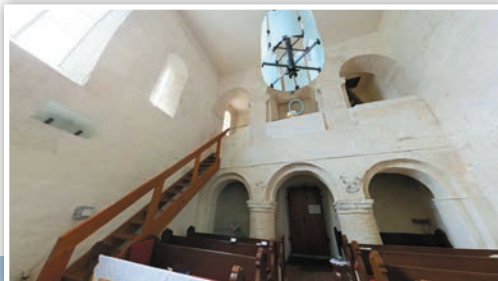
Церкву було збудовано в Сянках у 1645 році, як класичну бойківську, тризрубну, триверху споруду з домінуючим центральним верхом, а у Кострино її перевезли в 1703 році. В єпископській візитації 1751 року згадується добра дерев'яна церква, забезпечена всіма образами всіма церковними книгами та двома дзвонами. У 1761 році її відремонтували з частковою перебудовою. Тоді ж надбудували вежу над бабинцем і вона стала вищою за центральне шатро. У 1976 році інтер'єр оббили картоном.

Романсько-готична церква, Велика Трня

Велика Трня є одним із семи словацьких сіл Токайського регіону. Романська церква була побудована в другій чверті 13 століття. У неї був один неф, який з півдня завершувався апсидою. Розширення церкви відбулося в 15 столітті, коли апсид був зруйнований, а на його місці вимуровали пізньоготичний пресвітерій (місце для священослужителя), який був довший оригінального престолу. Під час Реформації храм перейшов до реформатської церкви. Ще одна масштабна реконструкція церкви відбулася в 1936 році. Були знесені опорні стовпи нефу, зруйновано пресвітерій і на тому ж місці збудовано новий. На фасаді храму були виявлені рідкісні романські декоративні елементи, дентікули, фризи і фрески.

У 17 і 18 століттях в результаті рекатолізації та міграційних потоків в селі склался різноконфесійна структура. З візиту Єгерського єпископа в 1749 році ми дізнаємося, що в селі було 27 римо-католиків, 45 греко-католиків і 69 реформатів. Приблизно сто років по тому (1842), кількість населення п'ятикратно збільшилася і тут проживали 233 римо-католиків, 368 греко-католиків, 279 реформатів і 50 євреїв. Навіть сьогодні в селі є три церкви – реформатська, римо-католицька і греко-католицька.

Горянська ротонда в Ужгороді

В Горянах (Ужгород) знаходиться одна з найстаріших архітектурних пам'яток України загальноєвропейського значення – церква св. Анни або Горянська ротонда XII ст. («rotunda» з італ. – кругла будова). За своїм історико-архітектурним значенням та віком поступається хіба що Софії Київській (1011). У її стіни врізано шість напівкруглих ніш із трьома вікнами, а зверху на будові лежить полегшений тамбур із шістьма вікнами. Тоді ж були укріплені фундаменти, почищені фрески, зашиті тріщини, споруджено нову шоломоподібну покрівлю. Внутрішні стіни розписані у XIII ст. в стилі італійської ранньоренесансної школи Джотто, який започаткував стиль тривимірного ефекту з допомогою світла й тіні. Фрески й нині вражають високою майстерністю виконання й водночас життєвістю персонажів. Частина фресок збереглася фрагментарно.

Храм відкрили у 1879 році, коли віднайшли кольорові фрески. Аналіз засвідчив, що їх намальовано в XIV–XV ст. Після проведеної реставрації церкви у 1911 році, вчені засвідчили, що Горянська церква відноситься до X–XI ст. У XVIII ст. тут звели велику вежу, а в 1912 році над західним фасадом церкви була надбудована дерев'яна дзвіниця. З 1991 року діючий храм.

Зборовський замок

Вважається, що виникнення Зборовського замку (раніше відомий, як „Маковіца“) сягає першої половини 13-го століття. У передмісті Зборова з давніх давен торгували зерном, полотном, медом і хутром. Замок належав до королівської системи прикордонних замків, „охороняв“ шлях із Угорщини до Польщі. З другої половини 14 століття поступово перетворюється з прикордонної фортеці у феодальну вотчину.

У другій половині 16 століття він був перебудований на модерну ренесансну фортецю з потрійною фортифікацією, яка в той час забезпечила фактичну неприступність замку.

З початку 17 століття його власником стає рід Ракоці – оповідається про продаж у цей час замку Юрію I Ракоці. Останнім власником замку був Імре Текелі, поразка якого в повстанні проти Габсбургів призвела до руйнування замку генералом Шульцом у 1684 році.

Повністю був зруйнований під час бойових дій між австро-угорськими і російськими військами під час Першої світової війни. Пагорб замку вже в 1926 році оголошено територією, що охороняється, а з розширенням меж заповідної зони в 1950 році його оголошено національним заповідником і віднесено до категорії найстарішої в Словаччині території, що охороняється.

Невицький замок

Невицький замок XIII–XVII ст. (поблизу Ужгорода) закладений на стрімкій кручі над річкою Уж. Він контролював прохід Ужанською долиною, якою проходив торговий шлях з Угорщини через Ужоцький перевал у Галичину, Польщу, Литву і Московію. Зі сторожових веж замку відкривається панорама на Середньо-Дунайську низовину. Захисна система фортеці утворювалася з валів, ровів і дерев'яного частоколу (пізніше кам'яні укріплення). У наші дні замок знаходиться в напівзруйнованому стані. Його візитівкою є головний замковий донжон.

Уперше в писемних джерелах замок згадується на початку XIV ст. як родова феодална вотчина. Після смерті в 1301 році останнього короля з династії Арпадів на угорському троні закріпився король Карл-Роберт Анжу. Тут відбулось одне з відомих народних повстань, яке очолив ужанський жупан П.Петенко, а замок став його резиденцією. Після придушення повстання (1322) замок переходить до династії Другетів і перебудовується на класичний європейський кам'яний замок з урахуванням італійських фортифікаційних традицій. Найбільшого руйнування зазнав у 1644 році під час облоги трансільванським князем Дердем II Ракоці. З того часу споруда опустіла й почала руйнуватися.

Ренесансний палац у Гуменному

Гуменне від першої третини 14 століття було родовою резиденцією відомого угорського магната роду Другетів, завдяки чому останні мали свій предикат *Drugeth de Homonna*. Після повстання Габрієла Бетлена, під час якого було спалено старий водяний замок та сусіднє містечко, Габор Другет звелів побудувати панський будинок епохи Відродження квадратної форми з чотирма кутовими вежами. Рід Другетів завершився в 1684 році смертю Жігмонда Другета, після чого великі володіння, з часом, стали володіннями роду Алтан, Зіхі, Вандернат та Цсаки. У другій половині 18 століття, коли будинок належав Чакійовцям, його перебудували в стилі бароко. Остання реконструкція пов'язана з відомим угорським родом Андраші, будинок якому дістався через шлюб Кароля Андраші і Етели Сапаріовей в 1812 році. Маєток з околицями в середині 19 століття набув псевдо барокового вигляду. Александр Андраші встановив перед входом до панського будинку французький парк, а в задній частині навколо ставка парк у англійському стилі. Під час Другої світової війни будинок був пошкоджений, але найбільше постраждав під час пожежі в 1946 році. Великій реконструкції піддався між 1964 та 1972 роками. З тих пір служить як будинок Вигорлатського музею.

Ужгородський замок (часів династії Другетів)

Ужгородський замок XIII–XVIII ст. – найстаріша фортеця Закарпаття. Має форму неправильного чотирикутника з масивними баштами по кутах, монолітна кладка стін, різьблені у камені карнізи, колони романського і готичного стилів. З трьох боків замок оточений сухим ровом, вирубаним у скелях, а з північно-східного – урвищем. Замок оточує стародавній парк площею 6 га, закладений графським родом Другетів.

Дерев'яне укріплення існувало з раннього середньовіччя (з VII ст.) і руйнувалося аварськими та угорськими кочівниками. Наприкінці IX ст. фортеця, за легендами, стала резиденцією хорватського князя Лаборця, який вів боротьбу з угорцями. У XI–XII ст. зводиться кам'яний замок. У 1322 році він був переданий італійському графу Філіпу Другету і зазнав перебудови за італійськими лицарськими канонами. Рід Другетів володів замком у 1322–1691 роках. У 1691 році Ужгородський замок перейшов у власність угорського феодала Міклоша Верчені, був ним розбудований і набув сучасного вигляду. Після придушення визвольної війни 1703–1711 років розгромлений замок було перетворено у церковну гімназію. У наші дні тут знаходиться Закарпатський обласний краєзнавчий музей імені Т.Легоцького.

Житловий будинок з водяним млином, Вишня Яблонка

Житловий будинок з водяним млином із Вишньої Яблуньки походить із першої третини 20 століття. Як і більшість млинів в Словаччині, складається з двох частин. Житлова частина являє собою кімнату з передпокоєм та господарську млиницю. У порівнянні зі звичними для регіону будинками, тут немає традиційного поділу будинку на три частини: кімната, сіни і комора.

Будівля розмірами 9,8 x 4,85 м (без підстинку), висотою 5 м, складається зі зрубу з букових балок, встановленого на кам'яному фундаменті. Зруб змащений глиною з обох сторін, а в частинах вітальні, млиниці та передпокою – хіба трохи затертий. Шатрової форми, покритий шиндлем (дранкою), дах має загальну площу близько 100 м². На даху обладнаний цегляний комин.

Лемківська садиба в Зарічево

«Лемківська садиба» – єдиний музей в Україні, який більше ніж 100 років зберігається у первинному вигляді. Музей знаходиться в одній із старих будов, що розташована в селі Зарічево. Тут збережені автентичні побутові речі, які відносять до лемківської народної культури. Оригінальна хата збудована із букових колод. До комплексу забудови входять декілька частин – житлова (хижа, сіни і комора) та господарські приміщення (стодола, хлів і хлівець), що знаходяться в одному ряду під спільним дахом. У сіни виходить димар, звідки є вхід на горище. Як у сінях, коморі, так і в кімнаті – все зроблено руками господаря, який був столяром. Дах хати чотирихилий, покритий східцеподібно солом'яними жупами (снопиками). На подвір'ї розташовані інші малі архітектурні форми. Біля хати цвітуть квіти, навколо сад. Огорожа – тин, перелаз. Усі експонати Лемківської садиби автентичні, збирали їх засновники в людей із Зарічево та сусідніх сіл.

Музей заснували у 1985 році в оригінальній будівлі 1902 року. Тут відтворено інтер'єр, типовий для лемківського житла початку ХХ ст. На об'єкті офіційно зареєстровано понад 350 експонатів. У 1988 році музеєві присвоєно звання «Народний музей».

Залізничний віадук у Ганушовцях над Топльоу

Є частиною системи чотирьох віадуків на шляху від Стражського до Капушан поблизу Пряшева. Будівництво віадука розпочато на підставі політичного рішення уряду Словаччини в 1939 році. В результаті Віденського арбітражу було перервано єдиний державний кордон залізничного сполучення Братислави зі східною Словаччиною, оскільки Кошиці та поточний трек з Кошиць до Чопу увійшли до Угорщини.

Майже 390-метровий Ганушовський віадук побудувала фірма Лозовського і Штефанця. З 27-метровими високими щоглами в той час він був найвищим у Центральній Європі. Колія встановлена на найвищій точці над землею (40 м). Будівництво тривало з вересня по серпень 1942 року. Земляні роботи фундаменту зайняли близько 260 000 годин, а мулярські та бетонні роботи склали близько 330 000 годин. Урочисте відкриття відбулося за участі колишнього президента Словацької Республіки Йозефа Тісо. Віадук довго не витримав і в кінці війни був зруйнований відступаючими німецькими військами. Конструкції були обрізані, викинуті зі стовпів і понівечені закинуті в долині. Після війни його відремонтували. Віадук є рідкісною технічною пам'яткою, тому що є найдовшим залізничним мостом аркової конструкції не тільки в Словаччині, а й у Центральній Європі.

Кузня «Гамора» в Лисичево

Лисичевська «гамора» - єдина діюча водяна кузня в Європі. Будівля стоїть на кам'яному фундаменті. Стіни західного, північного і південного фасадів викладені з природного каменю неправильної форми, не тиньковані. Стіна східного фасаду – дерев'яна, каркасна, тинькована; стіна, що розділяє внутрішній простір на дві половини, викладена з цегли. Дах двосхилий, зараз покритий азбестом. Вздовж східної стіни йде дерев'яний жолоб.

Точна дата заснування невідома. У 1760-х роках тут діяла паперова фабрика графа Телекі. Тоді вперше було використано силу води, яка приводила в рух 8 валів. А з 1850-х років почала діяти водяна кузня. Майстрами працювали словаки, які мали тут своє поселення. Тому конструкція «гамори» є аналогічною до подібних в Німеччині та Словаччині. На початку ХХ ст. працювало 5 водяних коліс (тепер 2) потужністю 8 кінських сил кожне. 15 ковалів працювали у 3 зміни. У них було стільки ж помічників, а також інженер, управитель, обліковець і комірник. «Гамора» виробляла продукцію для регіону і в Угорщину, Румунію, Югославію. Кузня працювала на повну потужність до 1990-х років. Але первісний варіант її механізму збережено.

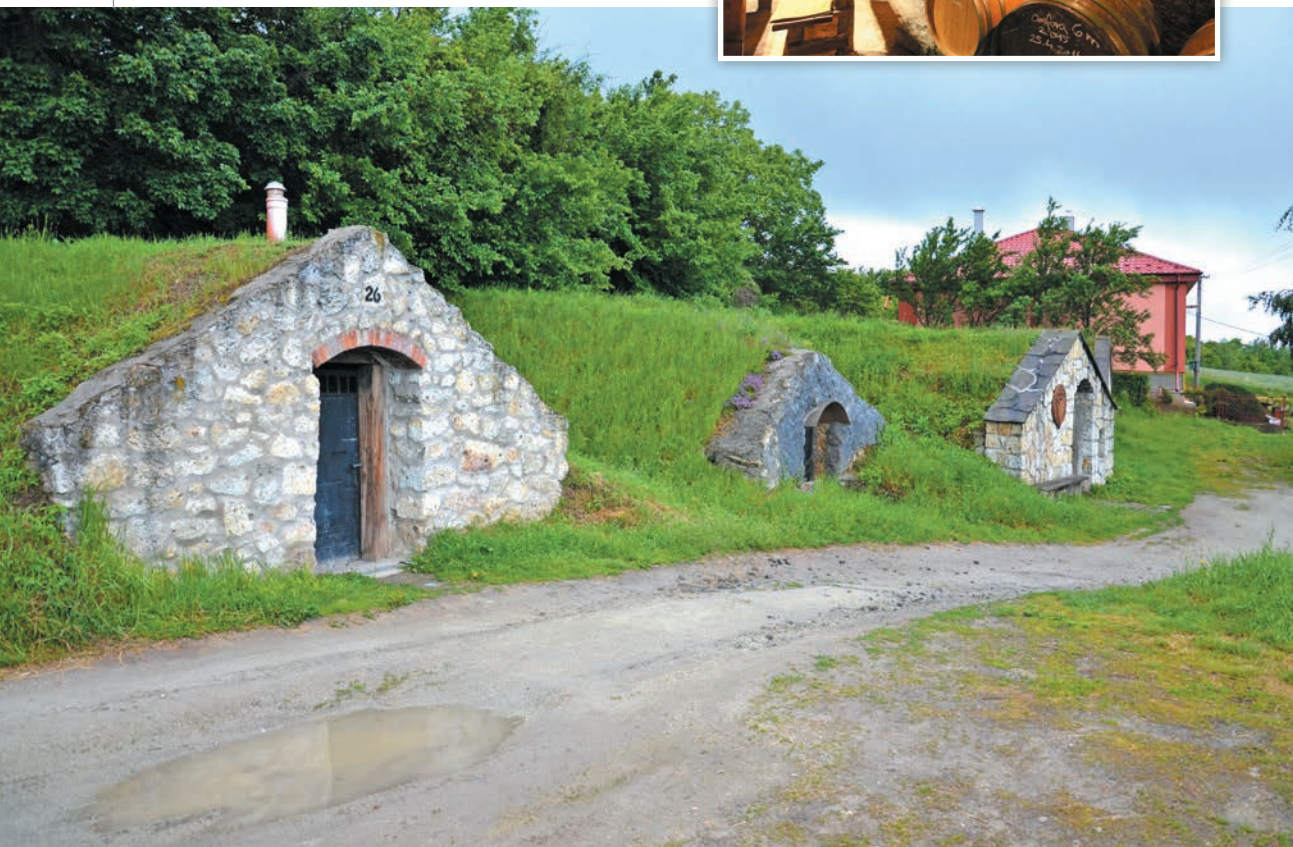

Токайські підвали

Регіон Токай розташований на території Північно-Східної Угорщини та Південно-Східної Словаччини. Це маленька територія, яка в Угорщині починається пагорбом над місцем злиття річок Тиси та Бодрога, історично винним містечком Токай і закінчується в Словаччині південними схилами Земплінських гір. Токай відомий унікальним вином, яке тут виготовляється та історією, яка з ним пов'язана.

Історія Токаю: Виноградна лоза в цьому регіоні культивується, ймовірно, ще з часів Римської імперії. Колись тут вирощували більше 100 сортів винограду. Особливий вплив на подальший розвиток мала татарська навала, після якої в 1241 – 1242 роках стали будувати підвали для схову від татар. Швидко викопувалися пивниці (льохи), в першу чергу з метою зберігання продуктів харчування і вина.

Перший токайський збір (сорт) зроблено Мате Сепші-Лацком у 1650 році. З тих пір технологія виготовлення не змінилася. Хоча вже не використовуються дерев'яні коші, які носилися на плечах, але міри залишаються такими ж: дерев'яний кіш – 20-25 кг, гонська бочка – 136-150 літрів. Скоротився тільки термін дозрівання в токайських винних погребах. Сьогодні вина дозрівають швидше, але мінімально три роки.

Середнянські винні підвали

Середнянські винні підвали нагадують структуру містечка з підземними вулицями. Симетрія підвальних приміщень зручна для використання – стеля висока, проходи досить широкі. Масивні бочки зберігають вино. Спочатку підвали служили місцями перехову для людей графського двору під час нападу ворогів. Якщо вороги проникали під землю, то людей лабіринтами виводили на поверхню в безпечних місцях, а через окремі проходи запускали воду. Середнянські вина були відомі серед європейських і російських монархів. За радянських часів винні підвали націоналізували та створили завод «Середнянський», який випускав відомі марки вина «Середнянське», «Перлина Карпат», «Троянда Карпат». Винниця занесена ЮНЕСКО до десятки кращих винних підвалів Європи.

Середнянські винні підвали є найстарішим і найбільшим виноробним центром у всьому Закарпатті. Закладання підвалів припадає на початок 1557 року. Їх поява пов'язана з іменами Ф. Стефана і Д. Добо. Тоді землі відносилися до Угорщини, яка воювала з турками. Полонених турків відправляли у Середнє, де вони зробили реставрацію замку, побудували й підвали. Середнянськими підвалами постійно опікувалися різні власники місцевого замку.

Зубр європейський

Зубр Європейський колись проживав переважно в Європі і Центральній Азії. І сьогодні він прагне бути здебільшого в лісі з просторими полянами і степах. Його їжа в основному складається з рослин і трави, але не гребує також дерев'яними гілками й лишайниками. Влітку дорослі бики з'їдають до 32 кг їжі в день. Мають також потребу у великій кількості солі.

Стадо в минулому складалося з 6-20 особин, яких вела досвідчена зубриця. Навесні і восени вони долали й по кілька кілометрів. Під час гону (серпня до вересня) до самоць приєднувалися дорослі самці, які проживають окремо. Свою територію позначали обдиранням кори дерев.

З часом зубр відступав від людей у глибокий ліс. У Західній Європі зникає в 6-му столітті, а в степовій зоні Східної Європи – з 16 по 17 століття. У 1923 році в світі проживало всього 56 особин. У тому ж році був заснований Міжнародний союз охорони зубрів, чий зусилля були винагороджені тим, що в даний час у Європі проживуть близько 3400 особин. В Полонині зубри були випущені в 2004 році в результаті міжнародного проекту. Підтримка популяції зубрів та їх реінтродукції в дикую природу, на думку деяких провідних європейських учених, є найвизначнішим успіхом захисту зникаючих видів тварин.

Долина нарцисів поблизу Хуста

«Долина нарцисів» – унікальний ботанічний об'єкт, де охороняється найбільший в Центральній Європі осередок нарцису вузьколистого (*Narcissus angustifolius*). Високогірний вид поширений в Альпах, на Балканах і в Карпатах на висотах 1100–2060 м. В Карпатах проходить північно-східна межа його ареалу. Долина розташована на висоті 180–200 м над рівнем моря в західній частині Хустсько-Солотвинської долини в урочищі Кіреші (4 км від Хуста). Нарцис полюбляє відкриті луки – полонини. Терміни цвітіння залежать від погодних умов: за теплої весняної погоди розвиток рослин проходить швидко, за низької добової температури – уповільнюється. Як правило час коливається від квітня до травня, а саме цвітіння продовжується не більше двох тижнів. Популяція збереглася з післяльодовикового періоду і має реліктовий характер.

Назва «Долина нарцисів» закріпилась наприкінці 1970-х років. До ХХ ст. урочище охоронялося лісками. Коли територія Закарпаття відійшла до Чехословаччини, частину цих земель продали жителям Хуста. Заповідна територія з 1992 року у складі Карпатського біосферного заповідника і входить до мережі біосферних заповідників міжнародного значення під патронажем ЮНЕСКО.

Єврейське кладовище (цвинтар) у Тополі

Є другим за величиною в регіоні Сніна. Тут поховані більшість рабинів і членів їхніх родин (рабин Олександр Єшая, рабин Яків - син рабина Ізраїля, рабин Дов Баар, рабин Хаїм - син рабина Моше Арона ...).

Перша згадка про кладовище датована 1865 і 1866 роками, коли його було нанесено на кадастрову карту населеного пункту. В 2000 році кладовище оголошено Національною культурною пам'яткою. Розташоване на пагорбі, в минулому обнесене кам'яним муром, впродовж багатьох років кладовище зазнавало руйнувань. Майже половина з 59 надгробків пошкоджена.

У період із березня по листопад 2015 року пам'ятку повністю відновлено: видалено повітряні нашарування, змертвілі кореневі системи та рослини, очищено від моху та лишайників надгробки, відновлено огорожу.

3 квітня 2016 року на єврейському кладовищі в Тополі проведено перший етап робіт із реставрації найбільш пошкоджених найцінніших (історично та художньо) надгробних каменів. Так із 25 скам'янілих надгробків 7 були додатково проклеєні. Залізна кількість надгробків складає 59.

Єврейське кладовище в Ужгороді

Найбільше єврейське кладовище в Закарпатті. Тут похований автор відомого зведення єврейських законів «Кіцур Шульхан Аруха» равин Шломо Ганцфрід. При вході на кладовище встановлений пам'ятний камінь за кошти американського емігранта Лоци Райзмана, що народився в Ужгороді. На ньому видніється напис-епітафія: «Пам'ятати і не забувати. З Ужгорода, який раніше називався Унгар, та його околиці 14 тисяч євреїв були депортовані в Аушвіц (Освенцим). Цей пам'ятник – пам'ять про наших дорогих людей...». На цвинтарі існував поділ на жіночі та чоловічі ряди могил. Більшість написів єврейською, але є також дублювання угорською. Найдавніші надмогильні плити виготовлені із суцільного каменю. У 2005 році розпочався генеральний ремонт кладовища. Було підведено водопровід та електрику, побудовано підсобне приміщення, проведені кам'яні доріжки. Робота із збереження кладовища здійснюється на волонтерській і благодійницькій основі. У останні роки цвинтарем опікується Ужгородська релігійна община прогресивного іудаїзму «Хесед Шпіра».

Цвинтару понад 300 років. Місцями збережені найдавніші поховання. Більшість неологів тут з'явилися у 1870-х роках, коли почали будівництво синагоги.

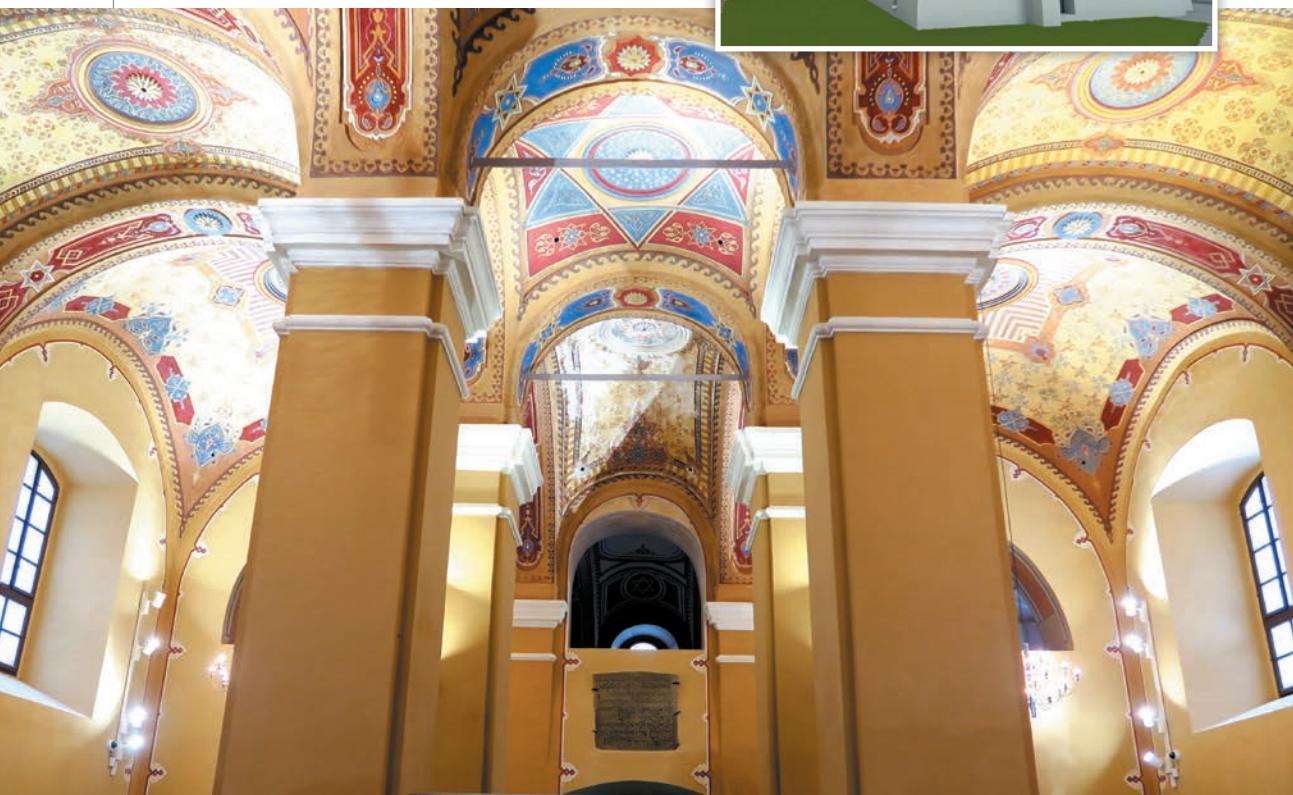

Синагога в Бардієві

Стара синагога в місті Бардіїв є унікальним типом дев'ятикупольної синагоги та одним з найбільш цінних зразків єврейської архітектури в Словаччині. Її будівництво було завершено у 1836 році до емансипації євреїв, тому будівля розташована в центрі комплексу та оточена іншими спорудами. У минулому вхід мав вигляд монументального неокласичного портика зі сходами.

Інтер'єр складається з передпокою, невеликого кабінету для навчання, основного чоловічого молитовного залу та жіночої галереї. Основний молитовний зал завершують дев'ять склепін, які багато декоровані орнаментальними розписами в мавританському стилі. На східній стіні збереглися написи на івриті зі Старого Завіту. Найцікавішим артефактом є пам'ятна табличка з давньоєврейським написом, яка розташована над входом в головний зал і містить інформацію про мецената і час будівництва.

Організована єврейська громада виникла в першій третині 19 століття, коли за стінами міста побудували великий комплекс будівель, відомих як єврейське передмістя. Ця частина включає в себе стару синагогу, будівлю школи (бет мідраш) і ритуальну купіль (міква). Громада була строго ортодоксальна, багато її членів належало до хасидського руху. Типовими для них були прояви радості, спів, танці та ритмічне погойдування. Кожен із цих видів діяльності вірників виражав бажання з'єднатися душою з Богом.

Дерев'яна греко-католицька церква Святого Базилія Великого в Грабовій Розтоці

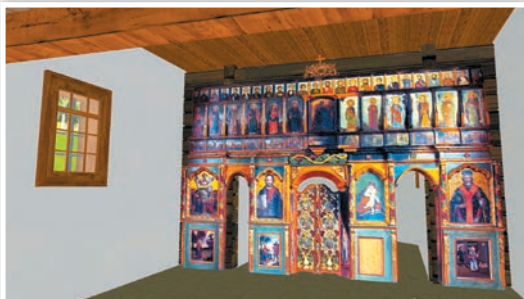

Перша згадка про село походить від 1568 року, а засноване було в межах колонізації Валахії. Дерев'яна церква в стилі бароко побудована в середині 18 століття. Це трикімнатна споруда зрубової конструкції, ззовні та зсередини обкладена дошками. Після 1989 року православний храм повернули Греко-Католицькій церкві. Православна громада, за підтримки держави, побудувала нову муровану церкву Святого Володимира. Під час будівництва дерев'яної церкви Грабова Розтока мала лише 30 греко-католиків, а в 1773 році, в результаті імміграції з Галичини, їх кількість збільшилася до 289. У 1842 році тут жило 235 греко-католиків і 10 євреїв. Сьогодні село налічує близько 40 чоловік, а особливістю є те, що всі вони мають одне і те ж прізвище – Яшко / Яшкова.

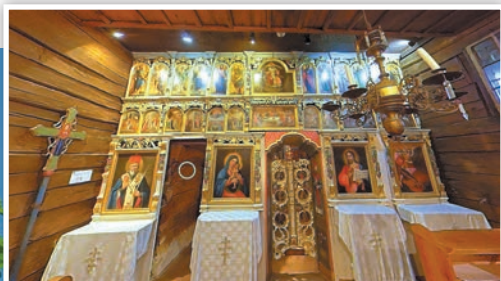

Дерев'яна греко-католицька церква Вознесіння Господнього в Шміговці

Село вперше згадується в історичних документах 1569 року, а перша згадка про греко-католицьку церкву Вознесіння Господнього – 1755 року. Три-нефова церква зі зрубу всередині оштукатурена, її розмір є одним із найменших серед дерев'яних церков у Карпатському регіоні. В 30-х і 50-х роках 20 століття неправильний ремонт призвів до того, що тільки недавно храм було додано в список національної культурної спадщини. У кінці минулого століття храм був у надзвичайно занедбаному стані, через що в колах греко-католицької ієрархії роздумували про його переміщення до паломницького села Лютіна. Однак план демонтажу і переміщення храму через протидію з боку реставраторів і жителів села не здійснився. У 2016 році відбулося завершення комплексної реконструкції церкви і відновлення інтер'єру. На даний час у селі є 87 жителів. Сьогодні церква не служить для релігійних цілей, в ній знаходиться експозиція фотографії рідкісних ікон із території Земпліну.

Дерев'яна греко-католицька церква Святого Михаїла Архангела в Іновцях

Дерев'яна церква візантійсько-слов'янського обряду до села була преміщена в 1732 році, але, ймовірно, в селі була і раніше. Сучасна дерев'яна церква можливо спочатку стояла в сусідньому селі Башковце. Місцеве греко-католицьке населення у 18 столітті значно збільшилося, тому віруючі побудували новий цегляний храм. Стару дерев'яну церкву розібрали і подарували в 1836 році греко-католикам в Іновцях. Така практика була доволі поширеною, особливо після того, як Йосип II наказав будувати нові храми тільки з твердого матеріалу, цегли або каменю. Бідніші парафії часто не мали ресурсів, щоб побудувати нову церкву. Дерев'яні церкви, які після побудови цегляних ставали зайвими, віруючі, як правило, жертвували або продавали іншій парафії. Згідно з усною традицією церкву в Іновцях спочатку побудували над кладовищем, на найвиднішому місці над селом. Через важкий доступ до неї взимку, навесні її знову розібрали й склали на місці, де вона стоїть і зараз. Сьогодні в селі налічується близько 200 жителів.

Джерела

- <http://www.drevenechramy.sk>
- <http://karpatskecerkvi.org>
- <http://gotocarpathia.sk>
- <http://apsida.sk/c/3113/velka-trna>
- <http://www.kdc.sk>
- <http://www.muzeum.sk>
- <http://www.muzeumhumenne.sk>
- <http://hradzborov.sk>; <http://www.hrady.sk/zborov.php>
- <http://www.zeleznicne.info/view.php?cislocianku=2007120015>
- <http://ciernediery.sk/viadukt-v-hanusovciach-nad-toplou>
- <http://www.tokajskypivnice.sk>
- <http://www.soprs.sk/nppoloniny/sk/zubor.php>
- <http://suburbiumbardejov.sk/zidovsky-bardejov>
- <http://tt.org.ua/ua/irshava-district/temp-307.html>
- <http://prostir.museum.ua/file/139>
- <http://sites.google.com/site/12misczakarpatt/goranska-rotonda>
- <http://www.castles.com.ua/danylovo.html>
- <http://ujew.com.ua/object/evrejskoe-kladbishe-g-uzhgorod>
- <http://www.hesed-shpira.com.ua/2-news/48-evrejskoe-kladbishhe>
- <http://tt.org.ua/ua/perechin-district/temp-764.html>
- <http://zakarpattia.net.ua/News/8824-Zakarpattia-Lemkivska-kultura-v-seli-Zarichevo-zberihaietsia-zavdiaky-muzeiu-sadybi-ta-narodnomu-ansambliu>
- http://www.doroga.ua/poi/Zakarpatskaya/Lisichevo/Kuznica-muzej_Gamora/1491
- <http://www.castles.com.ua/n.html>
- <http://we.org.ua/malovnychi-kutochky-ukrainy/zakarpatska-oblast/goryanska-rotonda-v-uzhgorodi>
- <http://zakarpattia.net.ua/News/83881-Horianska-rotonda-ie-odniieiu-z-naitaiemnychishykh-sviatyn-Sribnoi-Zemli.html>
- <http://we.org.ua/malovnychi-kutochky-ukrainy/zakarpatska-oblast/serednyanski-vynni-pidvaly>
- <http://zak.depo.ua/ukr/zak/shcho-robili-tamplieri-na-zakarpatti-abo-chomu-pahne-turkami-27112016100000>
- <http://www.zakarpattia.com/?p=709>
- Čovan, M. Kaštieľ v Humennom. In Pamiatky a múzeá, 2007. roč. 56, č. 4, s. 38-40
- Dudáš, M. – Jiroušek, A. Drevené kostoly, chrámy a zvonice. Košice, 2010
- Dudáš, M. – Gojdič, I. – Šukalová, M. Kultúrne krásy Slovenska. Drevené kostoly. Bratislava, 2007
- Fedič, V. a kol. Dejiny Humenného, Humenné 2008
- Pavlovský, F. Drevené gréckokatolícke chrámy na východnom Slovensku. Svidník a okolie. Prešov 2007
- Sopoliga, M. Perly ľudovej architektúry. Prešov, 1996
- Tajkov, P. Sakrálna architektúra 11. – 13. storočia na juhovýchodnom Slovensku. Košice, 2012

3D моделі об'єктів у проєкті «InovEduc» (www.inoveduc.eu)

- **Укладачі**
Мартіна Бендікова, Ріа Стругарікова, Любіца Волянська
- **Автори текстів**
Данієла Галандова, Ян Лацко, Каміл Сладек, Петер Шолтес, Маріан Токар, Матуш Вдов'як, Любіца Волянська
- **Видавець**
© Центр європейської політики (www.cer.sk), 2017

Всі права захищені. Жодна частина цієї публікації не може бути відтворена, збережена в пошуковій системі або передана в будь-якій формі і будь-якими засобами без попереднього дозволу видавця.
- **Візуальний, графічний дизайн та друк**
© SOFT DESIGN, s.r.o.
- **Переклад на українську мову**
Ярослав Штал, Ольга Пришляк, Наталія Касинець
- Тираж: 200 штук

slovakia - ukraine project

InovEduc

Ця сторінка буклету може бути використана як маркер
для додатків доповненої реальності.

Додаткову інформацію можете отримати на

www.inoveduc.eu